

UDK 81.37

IJTIMOY CHEGARALANGAN LEKSIKANING STRUKTUR-SEMANTIK VA STILISTIK XUSUSIYATLARI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA ARGO VA JARGONLARNING IFODALANISHINING TURLI TASNIFLARI)

Raimova Nafosat Olimovna

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Mustaqil izlanuvchisi,

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ijtimoiy chegaralangan leksikaning, xususan argo va jargonlarning ingliz va o‘zbek tillaridagi struktur-semantik va stilistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Mazkur tillardagi argo va jargonning paydo bo‘lishi, rivojlanishi, tasnifi hamda kommunikativ vazifalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ijtimoiy chegaralangan leksikaning zamonaviy hayotdagi roli va uning lingvistik hamda madaniy tafovutlari ta’kidlab o‘tiladi.*

kalit so‘zlar: *argo, jargon, ijtimoiy chegaralangan leksika, semantika, stilistika, ingliz tili, o‘zbek tili.*

KIRISH

Ijtimoiy chegaralangan leksika jamiyatning muayyan qatlamlari yoki guruhlariga xos bo‘lgan maxsus so‘z va iboralar tizimidan iborat bo‘lib, ularning ijtimoiy aloqalarini ta’minlash va o‘ziga xosligini aks ettirishga xizmat qiladi. Argo va jargonlar bu leksikaning asosiy turlarini tashkil etadi. Ushbu tushunchalar tilshunoslikda keng tadqiq qilingan bo‘lsa-da, ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘ziga xos jihatlarni qiyosiy o‘rganish masalasi dolzarb hisoblanadi. Mazkur maqolada argo va jargonlarning semantik, stilistik va funksional xususiyatlari hamda ularning o‘zbek va ingliz tillaridagi farqlari va o‘xshashliklari tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Ijtimoiy chegaralangan leksikaning mohiyati. Ijtimoiy chegaralangan leksika jamiyatdagi turli guruhlarning tilida namoyon bo‘lib, ular o‘zaro muloqot va identifikatsiyani ta’minlaydi. Argo asosan yashirin yoki norasmiy muloqot vositasi sifatida, jargon esa ma’lum soha yoki faoliyat doirasidagi mutaxassislar tomonidan qo‘llaniladi.

Argo, ingliz tilida asosan shahar madaniyati va yoshlik submadaniyatlari bilan bog‘liq. Masalan, slang ko‘rinishidagi leksika bu guruhlariga xosdir. Jargon esa, ko‘proq texnologik va ilmiy sohalarida rivojlangan, masalan, IT mutaxassislarining atamallari (debugging, coding, firewall).

Argo o‘zbek tilida asosan oddiy xalq ta’biri bilan bog‘liq bo‘lib, kundalik muloqotda ishlatiladi. Misol uchun, “ketmon bosish” (hech narsaga erishmaslik). Jargon ko‘proq kasbiy tilda rivojlangan: masalan, qishloq xo‘jaligi, tibbiyot yoki san’at sohalarida.

Argo va jargon har ikkala tilda ham o'ziga xos leksik qatlamni tashkil etadi. Bu qatlam asosan ijtimoiy guruhlarning o'zini ifodalashi va muloqotida qo'llaniladi. Quyida ingliz va o'zbek tillarida argo va jargonning o'ziga xos xususiyatlari ta'kidlanadi:

Ingliz tilida argo va jargon

Argo (Slang):

Ingliz tilidagi argo (ko'pincha slang deb ataladi) asosiy xususiyatlaridan biri uning norasmiyligi va tez o'zgaruvchanligidir.

Paydo bo'lish manbalari sifatida, argo asosan yoshlar submadaniyatida, musiqa, kino, shahar madaniyati, texnologiya va internet muhitida rivojlanadi. Masalan, "lit" (a'lo, juda yaxshi), "cap" (yolg'on) kabi so'zlar.

Slang ko'pincha mavjud so'zlarning yangi ma'nolarini shakllantirish orqali yaratiladi. Misol: "sick" (kasal) so'zi yoshlar orasida "ajoyib" degan ma'noni ham anglatadi. Slang yoshlar o'rtasidagi aloqa vositasi bo'lib, o'ziga xoslik va guruhga mansublikni ifodalashda yordam berish kabi ijtimoiy ahamiyatga ega.

Ingliz tilidagi jargon maxsus sohalarga xos bo'lgan terminlardan iborat bo'lib, murakkab terminlar, qisqartmalar va o'zlashtirilgan iboralar boy semantic mazmunga ega bo'lib, tasniflanishiga ko'ra:

Texnik jargon: IT va texnologiyalar (masalan, "cloud computing", "debugging").

Kasbiy jargon: tibbiyot (masalan, "cardio", "stat"), yuridik (masalan, "tort", "jurisprudence").

O'zbek tilida argo ko'pincha xalqning kundalik muloqotida va oddiy hayotiy vaziyatlarda ishlatiladi.

Paydo bo'lish manbalari o'zbek tilida ham ko'cha madaniyati, bozorlardagi savdogarlar yoki shaxsiy guruhlar orasida shakllanadi. Masalan, "qop" (pulli odam), "urib ketmoq" (tez ketmoq).

O'zbek argosidagi leksik-semantik o'zgarishlar ko'pincha, metaforalar yoki e'tiborni tortuvchi iboralar orqali namoyon bo'ladi. Misol tariqasida, "ketmon bosish" (hech narsaga erishmaslik).

O'zbek tilida ham jargonlar asosan kasbiy faoliyatga bog'liq bo'lib, oddiy iboralar orqali muloqotni tezlashtirishga va tushunarli qilishga qaratilgan hamda, tasniflanishiga ko'ra:

Qishloq xo'jaligi jargonlari: "traktorni maydon qilish" (traktorni tuzatmoq).

Savdo jargonlari: "tovarni aylantirish" (sotuvni tezlashtirish) kabilardir.

Demak, ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshashliklar va farqlar haqida to'xtalsak, *o'xshashliklar sifatida* quyidagilarni keltiramiz:

- Har ikkala tilning argosi ijtimoiy guruhlar tomonidan norasmiy muloqotda ishlatiladi.
- Jargonlar sohalar yoki kasblar bo'yicha maxsus lug'atni tashkil etadi.
- Har ikkala qatlamda ham metafora va qisqartmalar keng qo'llaniladi.

Farqlar:

Xususiyat	Ingliz tili	O‘zbek tili
Argoning manbasi	Shahar madaniyati, internet va texnologiya	Xalq ta’biri, mahalla va savdo muhitlari
Jargonning xususiyati	Murakkab terminologiya, ko‘pincha ilmiy asosga ega	Oddiy iboralar orqali izohlangan maxsus so‘zlar
Metaforalarning ko‘lami	Ko‘proq zamonaviy va texnologik metaforalar	An’anaviy va xalqona iboralar orqali metaforalar

Struktur-semantik xususiyatlari haqida to‘xtaladigan bo‘lsak, struktural jihatdan, argo va jargon so‘zlari qisqa va sodda shaklda bo‘lishi mumkin, ko‘pincha abbreviaturalar yoki metaforik iboralar orqali ifodalanadi. Masalan, ingliz tilida “LOL” (Laugh Out Loud), o‘zbek tilida “pirojniy” (og‘ir mashina). Semantik jihatdan esa, bu so‘zlarning ma’nosi ko‘pincha guruh a‘zolari uchun tushunarli, ammo boshqa odamlar uchun noaniq bo‘lib qoladi.

Stilistik jihatdan argo va jargonning ishlatilishi norasmiy nutq bilan bog‘liq bo‘lib, muloqotda emotsional va baholovchi ohangni kuchaytiradi. O‘zbek tilida stilistik o‘ziga xoslik ko‘pincha xalqona iboralar va aforizmlar orqali namoyon bo‘ladi, ingliz tilida esa qisqa va zamonaviy so‘zlashuv shakllari ustunlik qiladi.

Argo va jargonning ijtimoiy va madaniy ahamiyati haqida so‘z ketganda esa, ijtimoiy chegaralangan leksika madaniy identifikatsiya vositasi sifatida jamiyatda o‘z o‘rniga ega. U zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan yangilanib boradi.

XULOSA

Ingliz tilida argo global submadaniyatlar ta’sirida rivojlanayotgan bo‘lsa, o‘zbek argosi mahalliy va xalqona ohangda qolmoqda. Jargonning texnik va ilmiy sohalarda ko‘proq rivojlanganligi ingliz tilida kuzatiladi, o‘zbek tilida esa u kasbiy muloqotda sodda, tushunarli shaklda namoyon bo‘ladi. Ushbu farqlar har bir tilning ijtimoiy-madaniy kontekstidagi o‘ziga xosligini aks ettiradi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi ijtimoiy chegaralangan leksika, xususan argo va jargonlar, har ikkala tilning o‘ziga xos ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini aks ettiradi. Ularning struktura, semantika va stilistik xususiyatlari guruhlararo muloqotni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu sohada qiyosiy tahlillar davom ettirilishi, argo va jargonlarning global madaniyatdagi o‘rnini chuqurroq o‘rganishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2003.
2. Хожиев А. Ўзбек тилининг стилистикаси. Тошкент, Фан, 2004.
3. Partridge, E. Slang Today and Yesterday. Routledge, 1970.
4. Safarov, Sh. Til va madaniyat. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2007.
5. Allan, K., & Burrige, K. Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language. Cambridge University Press, 2006.